

"סנאט" מספר 357 בנושאים כלכליים - מדיניים:

ח"כ עמירה דותן

אינדקאטורים עיקריים בישראל בהשוואה למדינות ה-OECD

ח"כ נדיה חילו

תקציר:

- קצב גידול האוכלוסייה בישראל גבוה יחסית למוצע ב-OECD, בין השאר כיוון שחלק ניכר מאזרחיה אדוק דתית (ליהדות ולאסלאם).
- שיעור בני הנוער שאינם עובדים ואינם לומדים לכאורה גבוה בהרבה ממוצע ב-OECD, אך כאשר לוקחים בחשבון את הגיוס לצבא, בפועל, שיעור זה נמוך מהממוצע במדינות ה-OECD.
- תודות לרמה הגבוהה של שירותי הרפואה והתברואה בישראל, תמותת התינוקות נמוכה יחסית ותוחלת החיים גבוהה.
- שיעור משקי הבית העניים גבוה משמעותית מהממוצע ב-OECD, אך דרכי חישובו שונות. בניכוי ההבדלים שיעור העוני בישראל יורד, אך עדיין נותר גבוה מהממוצע במדינות ה-OECD.
- שכרם הנמוך יחסית של המורים ומספר התלמידים הגבוה בכיתה בישראל, תורמים להישגים הנמוכים של ילדי ישראל במבחני PISA.

יו"ר ראשון,

עו"ד יוסי כץ

מר הרמן בונן

Steering Committee

Mr. Uzi Baram Chair
Dr. Yossi Beilin, MK
Ms. Amira Dotan, MK
Mr. Gilad Erdan, MK
Mr. Shai Hermesh, MK
Dr. Ralf Hexel
Ms. Nadia Hilou, MK
Ms. Orit Noked, MK
Mr. Leon Litinetsky, MK

Former members of the steering committee

Former Chair,
The Late President
Chaim Herzog
Former Chair,
The Late Mr. Haim J.
Zadok
Dr. Yehuda Lankry,
Mr. Michael Eitan, MK
Adv. Yossi Katz
Dr. Winfried Veit
Mr. Gideon Saar, MK
Mr. Isaac Herzog, MK
Minister
Adv. Eti Livni
Mr. Eitan Kabel, MK
Mr. Hermann Bünz
Mr. Ephraim Sneh

In cooperation with:
Friedrich Ebert Stiftung

במאי 2007 הזמין ארגון המדינות המפותחות (OECD) את ישראל למשא ומתן על הצטרפות לארגון. תהליך הכניסה לארגון ה-OECD הינו ממושך, מאחר וכרוך בסדרת הערכות לגבי יכולתה של המדינה לעמוד בסטנדרטים של הארגון במגוון תחומי מדיניות. מידת התאמתה של ישראל ל-OECD נבחנת בהתבסס על רשימת מדדים שמכתיב הארגון הכוללים נתוני אוכלוסייה, מגמות מאקרו-כלכליות, תעסוקה והשכלה. מצד אחד במובן של הכלכלה, הטכנולוגיה, המערכת הפוליטית המשפטית, זכויות האדם, הדמוקרטיזציה ומערכת רווחה ישראל מדינה מפותחת לכל דבר. יחד עם זאת, שני גורמי-על הופכים את ישראל למקרה ייחודי, האחד היותה מדינת מהגרים הטרוגנית שחלק ניכר מאוכלוסייתה (כ-23%) אדוק דתית (ליהדות ולאסלאם) והשני הסכסוך האזורי. גורמי-על אלה באים לידי ביטוי במדדים שונים בדרכים ישירות ועקיפות. להלן יוצגו האינדקאטורים העיקריים בישראל בהשוואה למדינות ה-OECD, תוך ניסיון להתייחס לאותם גורמי-על ולמצוא הסברים לתוצאות המדדים לפיהם ישראל אינה מדורגת גבוה מספיק.

2006		אוכלוסייה
ממוצע OECD	ישראל	
0.6%	1.8%	1. שיעור גידול האוכלוסייה השנתי
120	294	2. צפיפות האוכלוסייה - נפשות לקמ"ר (נתוני 2004)
13.8%	9.9%	3. שיעור הקשישים (65+) מסך האוכלוסייה
7.3%	25.1%	4. שיעור בני נוער בגילאי 15-19 שלא לומדים ולא עובדים (נתוני 2005)
8.3%	26.1%	5. שיעור בנות נוער בגילאי 15-19 שלא לומדות ולא עובדות (נתוני 2005)

קצב גידול האוכלוסייה בישראל גבוה יחסית לממוצע מדינות ה-OECD. קצב גידול זה נובע מריבוי טבעי המתפלג באופן שונה בכל קבוצות אוכלוסייה: מנתוני הסקר החברתי לשנת 2006 עולה כי מתוך המשפחות עם ילדים (עם ילד אחד לפחות) מספר הילדים הממוצע בקרב החרדים מוערך ב- 4.7, בקרב מוסלמים 4.6, בקרב החילונים על כ-2.3, כאשר בקרב סך היהודים עומד מספר הילדים הממוצע על 2.9 בלבד. הריבוי הטבעי הגבוה ביותר בעולם מתקיים באזור יהודה ושומרון מאחר ושם קיים ריכוז של קבוצות אוכלוסייה שהן גם דתיות וגם נעזרות במערכת הבריאות הישראלית המעניקה שירותים ברמה גבוהה מאוד בהשוואה למדינות המערב, כפי שגם עולה מתוחלת החיים הגבוהה. תוחלת החיים הגבוהה מגדילה אף היא את שיעור גידול האוכלוסייה. היחס בין הצעירים השייכים לשוק העבודה לקשישים שכבר אינם חלק ממנו מכונה יחס התלות. בישראל בעקבות קצב הילודה הגבוה, למרות תוחלת החיים הגבוהה, יחס התלות נמוך מהממוצע במדינות ה-OECD. השיעור הגבוה של נוער בגילאי העשרה שכביכול אינו מועסק ואינו לומד נובע מכך שבישראל קיים חוק גיוס חובה שבמסגרתו כמחצית מכל שנתון של בני 18 ו-19 מתגייסים לצה"ל, כלומר כ-20% מתוך ה-25.1% הנערים שאינם לומדים ועובדים הם חיילים, ובאופן דומה מתוך ה-26.1% של הנערות. שיעור הנוער שאינו לומד ועובד בפועל בישראל לכן נמוך מהממוצע במדינות ה-OECD ועומד על כ-5.1% ו-6.1% בהתאמה לנערים ונערות.

2006		בריאות
ממוצע OECD	ישראל	
1.63	2.84	1. מספר ילדים ממוצע לנשים בנות 15-49 (נתוני 2005)
5.5	4.4	2. תמותת תינוקות – מספר מיתות מתוך 1,000 לידות חי (נתוני 2005)
81.4	82.2	3. תוחלת חיים – נשים (נתוני 2005)
75.7	78.5	4. תוחלת חיים – גברים (נתוני 2005)

משנת 1995 מתקיימת בישראל מערכת בריאות אוניברסאלית המושתתת על תשלום כאחוז מגובה ההכנסה, המלווה בהענקת שירותים לפי הצורך. שירותי הרפואה והתברואה בישראל מגיעים לרמה גבוהה מאוד וכתוצאה מכך, שיעורי תמותת התינוקות נמוכים בהשוואה בינלאומית ותוחלת החיים של התושבים גבוהה. בעוד ששיעורי התמותה נמוכים בקרב כלל האוכלוסייה בישראל, בשיעורי ילודה קיימים הבדלים בין קבוצות שונות באוכלוסייה – הבדלים המושפעים הן ממקומות המוצא השונים של העולים לישראל והן ממידת השמירה על מצוות הדת כאמור לעיל, הן בקרב היהודים במדינה והן בקרב המוסלמים. יחד עם זאת, בעקבות השפעתם של תהליכי מודרניזציה, במהלך עשרות השנים האחרונות שיעורי ילודה אלו מצויים במגמת ירידה.

2006		מגמות מאקרו-כלכליות
ממוצע OECD	ישראל	
31,469	24,271	1. תמ"ג לנפש (דולרים בPPP)
2.9%	5.2%	2. שיעור גידול התמ"ג (לעומת שנה קודמת)
2.5%	2.2%	3. אינפלציה (שיעור שינוי לעומת אשתקד)
58.8%	96.9%	4. יחס חוב לתמ"ג (נתוני 2005)
-1.8%	1.4%	5. גירעון ממשלתי כאחוז מהתמ"ג
0.65%	3.2%	6. מאזן התשלומים כאחוז מהתמ"ג
42.3%	46.8%	7. הוצאות הממשלה הרחבה כאחוז מהתמ"ג
20.9%	16.2%	8. הוצאה ציבורית חברתית כאחוז מהתמ"ג
32.2%	36.8%	9. נטל המס הכולל כאחוז מהתמ"ג (נתוני 2005)
0.31	0.39	10. מדד גייני לאי שיווין בהתחלקות ההכנסות
10.2%	20.6%	11. שיעור משקי הבית העניים (נתוני 2005)

מבחינת המגמות הכלכליות עומדת ישראל ביעדים של המדינות המפותחות בכמה משתני מפתח – שיעור צמיחה, אינפלציה וגרעון ממשלתי. יחד עם זאת, ישנם מדדים בעייתיים יותר ובראשם יחס חוב לתוצר. המקור לכך הוא העדר הריסון הפיסקאלי בסוף שנות השבעים תחילת השמונים על מנת לממן את פעולות הממשלה בתקופת ההיפר אינפלציה. עם זאת, ההתפתחויות החיוביות בטווח הארוך של שיעור הצמיחה והיציבות של המטבע מצביעות על כך שהמקור להגדלת החוב החיצוני חדל מלהתקיים ולכן ניתן להניח שעל פני השנים החוב החיצוני יקטן. נקודת התייחסות חשובה נוספת נוגעת לשיעור משקי הבית העניים. על פי נתוני המוסד לביטוח לאומי, שיעור משקי הבית העניים בישראל עומד על 20.6% - שיעור הגבוה משיעור העוני הממוצע במדינות ה-OECD. בישראל, תחולת העוני מחושבת לפי הכנסה כספית שאינה כוללת הכנסה זקופה משימוש עצמי בדירה שבבעלות או משימוש עצמי במכונית שבבעלות. סוגיה נוספת ומרכזית מונחת בדרך השקלול של נפש תקנית לצורך חישוב שיעור העוני. למשל, משפחה עם 3 נפשות, תוגדר כבעלת 2.65 נפשות תקניות בישראל ובעלת 1.73 נפשות תקניות במדינות ה-OECD. כיוון ששתי קבוצות האוכלוסייה שבהן שיעורי העוני הכי גבוהים הן הערבים והחרדים, שתי קבוצות המאופיינות בשיעור ילודה גבוה, הבדלי המדידה הופכים משמעותיים מאוד למדידת העוני. כאשר מחשבים לפי סולם השקילות של ה-OECD ולפי מבחן ההכנסה הכוללת (עם בעלות על דירה ומכונית), שיעור משקי הבית העניים בישראל יורד לכ- 16.5%.

2006		<u>תעסוקה</u>
ממוצע OECD	ישראל	
66.1%	50.9%	1. שיעור תעסוקה מכוח העבודה האזרחי
75.6%	56.3%	2. שיעור תעסוקה- גברים
56.8%	45.9%	3. שיעור תעסוקה- נשים
43.3%	26.6%	4. שיעור תעסוקה בקרב בני 15-24
76.5%	71.5%	5. שיעור תעסוקה בקרב בני 25-54
53.0%	54.9%	6. שיעור תעסוקה בקרב בני 55-64
16.1%	24.9%	7. שיעור המועסקים במשרה חלקית מתוך כלל המועסקים
6.1%	8.4%	8. שיעור אבטלה (בלתי מועסקים)
32.2%	32.5%	9. אבטלה לטווח ארוך (שיעור המובטלים מעל לשנה מתוך סך המובטלים)

גיוס חובה לצה"ל משפיע על מדד התעסוקה וחוסר הפעילות של בני נוער בגילאים 15-24. כיוון שחיילים בשירות סדיר אינם חלק מכוח העבודה האזרחי, אין זה מפתיע ששיעורי הצעירים בגילאי 15-19 שלא לומדים ולא עובדים גבוהים בישראל משמעותית מהממוצע במדינות ה-OECD. הפער הגדול בקבוצת הגיל של בני 15 עד 24 מוסבר גם בכך שהשרות הצבאי גורר תקופות המתנה וחופשה ארוכות יחסית, לפניו ואחריו. כך, כאשר מחשיבים את מספר הצעירים המשרתים בצבא כאילו הם חלק משוק העבודה עולה שיעור ההשתתפות הכללי ל-57.3% במקום 50.9%.

2006		<u>השכלה</u>
ממוצע OECD	ישראל	
36%	35%	1. שיעור בוגרי השכלה גבוהה מתוך כלל האוכלוסייה בגיל סיום הלימודים (נתוני 2005)
500	454	2. ציון מבחני PISA במדע
492	439	3. ציון מבחני PISA בקריאה
498	442	4. ציון מבחני PISA במתמטיקה
21.7	26.6	5. מספר תלמידים בכיתה- ביסודי (נתוני 2005)
23.8	31.7	6. מספר תלמידים בכיתה – בחטי"ב (נתוני 2005)
45,666\$	25,131\$	7. שכר שנתי של מורים (לאחר 15 שנות ותק)

אומנם שיעור המשכילים מכלל האוכלוסייה בישראל עומד על הממוצע במדינות ה-OECD, אך לפי שאר המדדים סביר שמספר זה ילך ויפחת, זאת מאחר שרמת הלימוד בבתי הספר נמוכה מהממוצע במדינות המפותחות, דבר הנובע בין היתר מכך שהשכר השנתי של מורים ותיקים בישראל מגיע לחצי מאשר במדינות ה-OECD וגם מכך שמספר הילדים בכתה גבוה משמעותית. לנוכח שני המדדים הללו אין זה מפתיע כי ההישגים של ילדי ישראל במבחני PISA נמוכים. אין ספק כי יש לעשות רפורמה מהותית במערכת ההשכלה בישראל ולהביא למיצוי הפוטנציאל הגבוה הקיים.